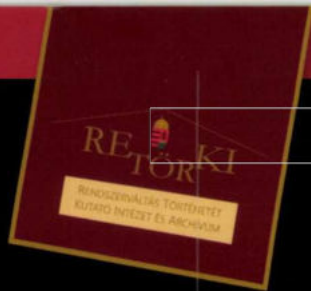

Szekér Nóra – Riba András László

a
И A G Y
И М Я Е -
K Ó D

Nagy Imre újratemetésének politikai dimenziói

ANTOLÓGIA KIADÓ
LAKITELEK, 2014

Szekér Nóra – Riba András László

A NAGY IMRE-KÓD

ANTOLÓGIA Kiadó
Lakitelek, 2014

RETÖRKI Könyvek 5.

Sorozatszerkesztő: **Bíró Zoltán**

*A könyv a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és
Archívum szakmai támogatásával készült*

Lektorálta: **M. Kiss Sándor**

Sorozatterv: **Illés Zoltán**

Korrektúra: **Agócs Sándor**

© RETÖRKI, 2014

ISBN: 978 615 5428 13 5

ISSN: 2064–4531

KIADÓ: ANTOLÓGIA Kiadó és Nyomda Kft.
Tel.: 76/549-045, e-mail: antologia@lakitelek.hu

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS: Háttér Stúdió Kft., Kecskemét
Tel.: +36 20 991-4286, e-mail: hatters@ezaz.hu

Tartalom

Előszó	7
1. fejezet	15
<i>Hányszor lehet egy embert eltemetni?</i> <i>Társadalomtörténeti dimenziók</i>	
2. fejezet	83
<i>Egy szimbólum üzenetének anatómiája</i> <i>Politikai dimenziók</i>	
3. fejezet	105
<i>Egy temetés keresztmetszete</i> <i>Jogi és állambiztonsági dimenzió</i>	
Források	143
<i>Illyés Gyula: Lehet még nemzedék?</i>	143
<i>Szabó Miklós: Hogyan látjuk ma 1956-ot?</i>	153
<i>Lezsák Sándor: A lakiteleki Antológia-est megnyitója – 1985</i>	166
<i>Radnóti Sándor: A harcoló város. Egy kiállítás megnyitója – 1987</i>	168
<i>Ronald Reagan és Gilles Martinet beszéde a magyar forradalom mártírjai</i> <i>emlékművének felavatási ünnepségén a párizsi Pere Lachaise temető 44-es</i> <i>parcellájában 1988. június 16-án</i>	171
<i>Pártok és pártalakítási kísérletek Magyarországon a felszabadulás után</i>	174
<i>„SZEMELVÉNYEK a Történelmi Albizottság 1989. január 27-i</i> <i>ülésén készült magnófelvételből”</i>	205

A Nagy Imre-kód

<i>Az SZKP Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának Jakovlev részére készített emlékeztetője [Kapcsolatok a kelet-európai országokkal, stratégiai alapvonalak] 1989 január</i>	233
<i>A Magyar Demokrata Fórum Ideiglenes elnökségének állásfoglalása Pozsgay Imre „NÉPFELKELÉS” kijelentéséről</i>	252
<i>Mező Imréné levele: Lehetőséget adni a megbékélésre</i>	253
<i>Vásárhelyi Miklós levele Mező Imrénéhez</i>	254
<i>Csurka István: Reformkommunisták</i>	256
<i>A kormány közleménye Nagy Imre és követőinek eszméiről és a gyászoló hozzátartozókkal való együttérzéséről – 1989 június 15.</i>	258
<i>Felhívás a nemzethez – Az ellenzéki szervezetek közleménye Nagy Imre és társainak újratemetése kapcsán</i>	259
<i>A FIDESZ országos választmányának nyilatkozata a nemzeti megbékélésről – 1989 június 7.</i>	261
Kronológia	263

[...]

Hányszor lehet egy embert eltemetni?

Írásunk Nagy Imre újratemetésének párpolitikai dimenzióit boncolgatja, így nem tiszte annak teljességre törekvő elemzése, hogy a magyar társadalomban a hivatalos propagandával szemben hogyan élt tovább az 1956-os forradalom emléke, valamint hogy az ellenzéki körök hogyan értelmezték újra '56 jelentőségét.⁵⁶ Néhány aspektust azonban kiemelünk ezzel kapcsolatban. Egyrészt érzékeltetni szeretnénk a fentebb ismertetett pártstratégia társadalmi összefüggéseit. Másrészt, mivel '56 gyújtópontja volt az ellenzéki mozgalmak megindulásának, az 1956-ról alkotott eltérő értelmezések, mint valamiféle jelbeszéd, „leleplezik” az ellenzéken belül meglévő szellemi árnyalatokat, tradíciókat, mentalitásbeli különbségeket. Ha szigorúan párpolitikai megközelítésből szemléljük a történeteket, az 1956-hoz való viszonyulás egyben térképet is adott a párt kezébe arról, hogy az ellenzéken belül milyen erőviszonyokra, töréspontokra, lehetséges szövetségi rendszerekre lehet számítani, röviden előírta a párt számára az ellenzék kezelésének politikáját.

Ahogy fentebb taglaltuk, a párt stratégiája a *felejtés politikájára* épült, amely politika 1956 kapcsán a gondolat szabadság határait nagyon élesen kijelölte. Krassó György ezzel összefüggésben – 1987 valóságában – '56 szerepét az alábbiakban foglalta össze: „A konszolidáció óta alig akadt ember Magyarországon, aki ne kívánt volna megfélemezni az '56 utáni rezsim keletkezésének körülményeiről. Felejtést kért az engedményekért cserébe a hatalom, de felejteni kellett az alattvalóknak is, hogy szerethessék a kezét, mely néhány éve kegyetlenül végigvert rajtuk. [...] Nekünk ma azért kell emlékeznünk a restaurációra, hogy megérthessük a hatalom mai politikai válságát. Azért kell föllevenítenünk az ellenállás hagyományát, hogy túljussunk a társadalom politikai válságán. [...] 1956-57 morális kérdésből politikai kérdéssé vált.”⁵⁷

⁵⁶ Nem térünk ki többek között az 1979-ben megjelenő *Bibó-émlékkönyvre*, az 1984-ben az *Új Forrásban* megjelenő Nagy Gáspár „Öröknyár” című versének és az 1986-ban a *Tiszatájban* megjelenő „A fiú naplójából” című vers háttérének és következményeinek részletes elemzésére, az 1985-ös monori tanácskozás '56-os vonatkozásainak teljes körű feltárására, az 1986. december 5-6-án **Eörsi István** lakásán népiek és urbánusok közös részvételével megrendezett '56-os konferenciára, az 1986-os Írószövetségi közgyűlésre és annak 1956-os analógiájára. Ezekről lásd Pintér M. Lajos: *Ellenzékben, 1968–87*; Csizmadia Ervin: *A magyar demokratikus ellenzék*. Bp., T-Twins, 1995. Müller Rolf: A monori találkozó, 1985 – jelentések tükrében. *Kritika*, 29/6 (2000) 33–35; uő.: A Tiszatáj-ügy állampárti dokumentációja, 1986. *Kortárs*, 45/7 (2001) 39–68.

⁵⁷ Krassó: Vég és a kezdet. *Beszélő*, 1987/1, 19. BÖK, II. kötet, 620, idézi György Péter: *Néma hagyomány*, 133.

[...]

[...]

tégiák jelentek meg a kérdés kezelése kapcsán. Mindezek előtt számba kell venni azonban, hogy a minden jelző és finomítás nélküli népfelkelés minősítés milyen kérdések elé állította a pártot, amelyekre válaszokat kellett adnia.

Eörsi István, aki maga is áldozata volt a kádári megtorlásnak, 1989. január 31-ei rádióinterjújában a következőképpen fogalmazza meg a problémát: „Ha azt mondjuk, hogy ’56 népfelkelés volt, akkor én például igen boldog vagyok, hogy mint népfelkelő ültem, és nem mint ellenforradalmár, és barátaimat mint népfelkelőket végezték ki, és nem mint ellenforradalmárokat, ez nagyon boldogító tudat. De feltétlenül felmerül a kérdés, hogy aki népfelkelőket, népfelkelők tömegét kivégezte, azt hogyan nevezzük?”¹⁷⁸

De ugyanezt a kérdést egészen más hangsúllyal fogalmazta meg a másik oldalról Lukács János a február 10-ei KB-ülésein: „Kedves Elvtársak! [...] Ha 1956 népfelkelés volt, akkor akik leverték a népfelkelést, a nép elenségei? A kommunisták, munkások, munkásörök, amit 1956 után elértünk, azt a nép ellen tettük, a nép nélkül?”¹⁷⁹

A párt a politikai helyzetből adódóan rákényszerült arra, hogy egy valódi társadalmi megmérettetés kényszerének fényében gondolja újra ideológiáját és múlthoz való viszonyát, ami azt jelentette, hogy az ellenforradalmi minősítés nem tartható tovább.¹⁸⁰ Ahogy erre **Eörsi István** is utalt rádióin-

¹⁷⁸ Az **Eörsi Istvánnal** készült interjú online változata: http://videotorium.hu/hu/recordings/details/2107_Pozsgay_Imre_es_Grosz_Karoly_velemenye_1956_megiteleserol (utolsó letöltés: 2014.05.06.)

¹⁷⁹ *A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1989. évi jegyzőkönyvei*, I. S. Kosztricz Anna (szerk.). Bp., MOL, 1993. 41-42.

¹⁸⁰ Ezt a gondolatot fogalmazza meg Pozsgay Imre a KB február 10-ei ülésén: „Az 1956-os események megítélése dolgában úgy nyilatkoztam, s vallom, hogy ez így lesz helyes a többpártrendszerre való átmenet és a kiegyezés vagy megegyezés keresése közben, hogy miután az ellenforradalom mint jellemző ítélet tarthatatlan, a forradalom mint ajánlott forma elfogadhatatlan a számunkra, ebben ez a többoldalúan elfogadható meghatározás a pártot átsegíti [...] a legitimációs problémán. [...] Ugyanis nem egyszerűen lelki, érzelmi dolgokról van szó, amelyek nagyon súlyosak természetesen, hanem arról, hogy a párt mint kezdeményező erő jogállami alkotmányos viszonyok között, megtervezett többpártrendszer viszonyai között, bizonyos történelmi alapkérdésekben a nép centrumához tud-e közeledni, mert ha ebben nem tud, akkor a nép centrumán kívül esik az összes többi kérdésben, és nem lesz megegyezés. [...] ha egy bornírt kontinuitás magatartásához ragaszkodunk, akkor megkárosítjuk nemcsak a pártot, hanem a társadalmat is, mert válságtényezővé válunk magunk is ezzel a magatartásunkkal ahelyett, hogy válságkezelő és -megoldó szerepet játszanánk.” *A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1989. évi jegyzőkönyvei*, I. S. Kosztricz Anna (szerk.). Bp., MOL, 1993. 33-34.

terjűjében, az e minősítéstől való eltérés azonban maga után vonja a felelősségre vonás és a párt egész alapállásának kérdését is. Ez azonban az '56-os megtorlás következményeképpen a számonkérésnek egy olyan folyamat indíthatja el, amelyet ki tudja, hol lehet megállítani, és ha következetesen végigtekintünk a pártvezetők politikai múltján, nem csupán a „rendpárti” vonal ellehetetlenülésének lehetőségét rejti magában. Az 1956-tal összefüggő történelmi bűnök felvállalása nélkül a párt kontinuitást csak a Nagy Imre-vonallal vállalhatott, ez a vonal azonban nem hogy nem volt megtalálható a párton belül, hanem a párt által üldözött, illegálisan működő ellenzéki szerepbe volt kényszerítve.

„A káposzta is megmaradjon és a kecske is jól lakjon” klasszikus problémája elé került a párt. '56 rehabilitálását úgy kellett megoldani, hogy az egyben az öngazolás lehetőségét is magában rejtse. A sikeres megoldás téje nem volt kevesebb, mint az, hogy a párt kézben tudja-e tartani a megkezdett rendszerkorrekciós folyamatokat.

Grósz Károly a február 10-ei KB-ülésen a Pozsgay-nyilatkozat kapcsán kialakult helyzet rendezésének irányelveiről szóló beszédében, jelezve a kérdés jelentőséget, így fogalmazott: „...a tét nem kevesebb, mint az, hogy a párt egységének megújításával, szervezeti fegyelmének megszilárdításával képes lesz-e a társadalmi események határozottabb [befolyásolására], a nem kívánatos jelenségek, az átalakulással együtt járó politikai szélsőségek elleni fellépésre, ha kell, ellentámadásra.”¹⁸¹ Majd a párttagság jelzéseire, a párttestületek megfogalmazott állásfoglalásaira utalva, s a PB január 31-ei soron kívüli ülésének vitáját összegezve kijelentette, hogy Pozsgay 1956-os eseményekről szóló értékelését a PB tagjai egyoldalúnak tartják. „Véleményünk szerint – fogalmaz Grósz – a korábbi egyoldalúsággal szemben ez egy másik egyoldalúság elfogadását jelenti.”¹⁸² Az egyoldalú értékeléssel kapcsolatban közbeékelten idézzük Szabó István január 31-ei PB-ülésen elhangzott gondolatát:

„Jó lett volna abba azért egy pár parasztot is, vagy valami, szóval, már valaki abba a Történelmi Bizottságba, szóval, valaki mást is bekeverni. Én most nem azt mondom, hogy államvédelmi alezredest, azt is lehetett volna – értem –, amelyiknek tiszta a keze, szóval, de, szóval túl egyoldalú... annak [...]

¹⁸¹ Uo. 3.

¹⁸² Uo. 9.

Október 23.

- Négy szocialista ország (Magyarország, Csehszlovákia, Lengyelország, NDK) ellenzéki személyiségei közös nyilatkozatot bocsátanak ki az 1956-os forradalom harmincadik évfordulójának alkalmából.
- Nagy Jenő lakásán tartanak 1956-os megemlékezést.

December 5-6. Donáth Ferenc kezdeményezésére **Eörsi István** lakásán illegális tudományos konferenciát tart az ellenzék a forradalom történetéről.

1987

Január: A *Beszélő* 1987/1. számában vitát rendeznek 1956 értelmezéséről, és ebben a számban megjelenik Rainer M. János Fényes Elek néven publikált névsora az 1956-os forradalmat követő megtorlás áldozatairól.

Január 28. *Harcoló város – Fighting city* címen tartott nemzetközi képzőművészeti kiállítás 1956-ról az Inconnu csoport szervezésében.

Június 16. Az 1976-ban alapított Inconnu Független Művészcsoport (alapítók: Bokros Péter, Serfőző Magdolna, Philipp Tibor, Molnár Tamás, Pálinkás Róbert) egy Batthyány Lajost és Nagy Imrét közösen ábrázoló plakáttal átkeresztelték a Batthyány-örökmécseszt Batthyány Lajos és Nagy Imre örökmécsessé. A két politikai személyiség összekapcsolásának politikai gondolata Szabó Zoltán *Batthyány-sors* című, 1958. július 15-én a londoni *Irodalmi Újságban* megjelent írására vezethető vissza.

1988

Január: Betiltják Ember Judit *Menedékjog* című dokumentumfilmjét, amely a jugoszláv követségről elrabolt és Romániába hurcolt Nagy Imre-csoport sorsát dolgozza fel.

Május 17. Megalakul a Történelmi Igazságtétel Bizottság.

Június 5. A TIB felhívásban bejelenti megalakulását, és sürgeti az újratemetést és a rehabilitálást. A felhívás a *Beszélő* 1988/25. számában jelenik meg.

Június 14. Az MSZMP PB ülésén határozat születik arról, hogy a rendőrség verje szét a Batthyány–Nagy Imre-örökmécsesnél tartandó megemlékezést.